

“İKİZ RUHLAR”IN KONUŞMA DİLİ SEMÂ

Bayram Ali ÇETİNKAYA*

Özet

“İkiz Ruhlar”ın Konuşma Dili: Semâ

Mevlânâ'nın bütün eserleri Allah'ın, sevgilinin ve aşkın sırrı etrafında daimî bir dönüştür, bir deverândır. Mevlânâ, coşkun aşkını, müzik ve semâ ile anlatıyor, gösteriyordu. Bu anlamda onun yolunun en gözde özelliklerinden biri olan semâ, bütün kainatı kucaklayan bir âyin ve zikirdir. Semâ, öyle bir aşklar meclisidir ki orada şiir ve söz, gerçek manayı ve ebedî sırrı ifade gücünde değildir. Mevlânâ ve Şems'in gönül dünyasında semâ, âşığı halk içinde Hakk'a/Sevgili'ye ulaştıran ve O'nda Vahdet'i buldurup, Tevhid'i yaşatan bir deverândır.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, Şems, deverân, aşk

Abstract

The Language of “Twins Souls” Semâ

All word of Mawlânâ are a permanent turn around Allah, the beloved and the secret of love. Mawlânâ was telling and showing his enthusiastic love with music and semâ. Therefore semâ is a kind of sacred rituel and zikr embracing all universe. At the same time semâ is the gathering place of loves where the poetry onda word are not able to Express the real meaning and eternal secret. In the heart world of Mawlânâ and Shams, semâ is a circulation that makes the lover among people reach Haqq/Beloved and enable him to find wahdat (unity) and to live it.

Key words: Mawlânâ, semâ, circulation, love.

Giriş

Yaratıcı'ya olan aşkı en güzel şekilde simgeleyen zikirlerden birisidir, semâ. Ancak son yıllarda semâ gösterilerinin seviyesi o kadar düşürüldü ki, bu görsellikten ziyade içsel olan zikri, eğlence merkezlerinin açılışlarında bile görmek mümkündür. Daha da ötesi bazı cinsiyet ve kimlik krizi yaşayanların semâ'da yer almaları, semâ'nın ifade ettiklerini ruhunda hissedenenlerin içini sızlatmaktadır. Gerçekten semâ ve onun sembolleri kolay ve ucuz tüketilecek kadar değersiz(!) midir? İşte semâ'nın tarihî, fikrî ve tefekkür (tezekkür) boyutları ve alt yapısı bunu ortaya koyacak zenginliklerden beslenmiştir.

Tefekkür, tezekkür ve raksın enfes bir sentezi olan semâ'yı Mevlânâ'yla birlikte tasavvur edemeyenlere Büyük Sufi'nin eserlerini hatırlatmak gerekmektedir. Nitekim Mevlânâ'nın (ö.1273) kendi eserlerinde ve Eflâkî'nin *Menâkıb*'inde, onun, düzenlenen semâ'lara iştirak ettiği haber verilmektedir.¹

* Doç. Dr., Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi

1 Bk. Mevlânâ Celâleddin, *Divân-ı Kebîr*, haz.: Abdülbâki Gölpinarlı, Ankara 2000, c. I, s. 172,

Mevlevî semâ'nın ortaya çıkışıyla ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en çok anlatılan menkıbe de zikredilen eserde geçmektedir:

Bir keresinde Mevlânâ hazretleri, kuyumcular civarından geçerken, çekiçlerden çıkan tak tak sesleri kulağına erişince, o seslerin güzelliğinden, Mevlânâ'da bir hal tecelli etti ve dönmeye başladı. Kuyumcu Şeyh Selâhaddin'e (ö.1258) gayp âleminden: "Dışarı çık, Mevlânâ dönmedir, halk etrafında toplanmıştır" diye ilham gelmesiyle, o feryat ve figan ile dükkândan dışarı çıktı, Mevlânâ'nın ayaklarına kapanıp kendinden geçti. Hz. Mevlânâ semâ'da olduğu halde ona iltifatlarda bulundu. Şeyh Selâhaddin riyazet ve mücahededen, Mevlânâ hazretlerine: "Benim Mevlânâ ile semâ etmeye gücüm yetmez" dedi. O anda cıraklarına: "Mevlânâ semâ'dan çekilinceye kadar altın varakları parça parça ve lime lime olsa da hiç durmadan çekiç vurun" diye emretti. Bu sanat öyledir ki altın varaklar üzerine vurulan çekiç adedi sayılıdır, fazla çekiç darbesi olursa parça parça olur, bir şeye yaramaz. Böylece Mevlânâ bir süre semâ'ya ara vermedi. O sırada gazel okuyunlar şu sözleri terennüm ettiler: "Bu zerkupluk dükkânında bir hazine çıktı. Bu ne güzel suret, bu ne güzel mânâ, ne güzel! Ne güzel!.."

Ancak şaşılacak bir hal gerçekleşti: Şeyh, bir yaprak altının parçalanmadan ve bir şey telef olmadan, bütün dükkânın altın yapraklarla dolduğunu ve çekiç vuranların bütün aletlerinin altına dönüştüğünü söyledi. İki alemin madenini kendi dükkânında gören Şeyh, üzerindeki elbiselerini yırtıp dükkânı yağma etmelerini emretti. Hemen dünya ve ahiret dükkânının sevdasından vazgeçip Hüdâvendigâr'ın sohbetine dahil oldu.²

Ancak bu hadise, Şems'in kayboluşundan/öldürüşünden sonra gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Mevlânâ'yla ilgili ilk dönem eserler, Şems'in Mevlânâ'yı semâ'ya teşvik ettiğini bildirmektedir. Şu halde Hz. Mevlânâ'nın Şems'le semâ'ya yöneldiğini söylemek mümkündür. Aşağıda bu hususa kısım de olsa değinilecektir.

Aslında tüm olanlar Mevlânâ'nın semâ etmeye koyulması için bahaneydi. Altın dövücülerin çıkardıkları ses, değirmenin çarkına dökülen suyun sesi... Her daim vecd halinin kıyısında bulunmaktaydı, Allah'a en yakın olmanın O'nunla bir olmanın sınırındaydı. Bu hal ki, ona şunları söylättirmişti:

"Birleşikti, benim ruhumla seninkisi başlangıçta, senin görünüşün ve sırrın, benim görünüşüm ve sırrımdı onlar. 'Benimki ve seninki' demek boşunadır artık, Çünkü ne ben vardır, ne sen, benimle sen arasında"³

bno: 1619; c. I, s. 178, bno: 1688; Mevlânâ, *Fihî Mâ Fih*, çev.: Ahmed Avni Konuk, haz.: Selçuk Eraydın, İstanbul 1994, s. 70; Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkabeleri I (Menâkıbu'l-Ârifin)*, çev.: Tahsin Yazıcı, 3. baskı, İstanbul 2001, ss. 175, 258-260, 294, 296, 317, 331, 345, 402-403, 422, 435, 480, 491, 493, 546, 633, 652-654, 715, 720-724.

2 Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkabeleri II (Menâkıbu'l-Ârifin)*, çev.: Tahsin Yazıcı, 3. baskı, İstanbul 2001, s. 293; c. I, s. 653.

3 Eva de Vitray Meyerovitch, *İslâm'm Güler yüzü*, çev.: Cemal Aydın, 7. baskı, İstanbul 2003, s. 72.

I. Mevlânâ İçin Semâ'nın Anlamı

Mevlânâ'yı vecde ulaştıran, bu âlemden alıp ötelere ötesi âleme götüren semâ'dır.⁴ Bundan dolayı semâ, Mevlânâ için yemekten ve içmekten daha önemliydi. Semâ'ya başlandığı zaman her şeyi unuttu. Açlıktan düşkün bir hale gelse bile.⁵ Öyle ki bazı zamanlar gece başlayan semâ, bitip tükenmeden sabah ezanına kadar devam etmekteydi.⁶

Semâ esnasında kudümler, katılanların nabzını da ritmik bir şekilde yavaş yavaş hızlandırır. Ondan sonra semâ nabzın atışıyla kudüme vurulan darbele-
rin sesi aynıleşirdi. Semâ edenler, kendilerinden geçerler, varlıklarından sıyrı-
lırlar, öyle bir hale gelirler ki, bugünkülerin cismi mi, dünkülerin ruhu mu; belli
olamazdı. Onlar için dönüşlerde yönler kaybolur ve yok olur. Bunun sonucun-
da insan, mekân âleminden mekansızlık âlemine ulaşır; artık en, boy ve vecdin
anlatıl(a)maz kıvâmını elde eder ve o anın lezzetini doya doya tadar.⁷

Def, ney ve semâzenlerin hareketlerinin anlattıkları, özeldir ve derinlikli-
dir. Özellikle dönme fikrinden çok etkilenen Mevlânâ, semâ'nın ilhamı altında
dönen menziller ve gezegenler, değirmen taşı ve çarkına ilişkin mükemmel bir
sembolizm ortaya koymaktadır:

"Senin güneş dağını, bir değirmene benzeteceğim. Ve benim sularım aktıkça, seni iste-
diğim gibi döndüreceğim."⁸

Semâ ancak bir "Sevgili" olunca anlam taşır. Zira güneş olmadan zerrelere
nasıl harekete geçirilip raksettirilebilir? Aksi halde zerrelere yalnızlaşıp donar-
lar,⁹ hareketsiz kalır ve kaybolurlar.

Sevgili'ye olan sınırsız aşkı ifade eden semâ niçin yapılır? Bunun cevabını
Mevlânâ'dan dinleyelim:

"Dervişler vecde kapılırlar da, Tanrı'yı özleyişleri artsın, ahirete inanış sevgileri çoğal-
sın, gönüllerinden dünya sevgileri dağılsın, dünyaya gönülleri yabancı olsun diye
semâ ederler."¹⁰

4 Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara 1986, s. 112.

5 Bk. Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri I (Menâkıbu'l-Ârifin)*, ss. 296, 720.

6 Bk. Eflâkî, *age*, s. 317.

7 Arif Nihat Asya, "Semâ", *Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler*, haz.: Vedat Genç, 2. baskı, İstanbul 1997, s. 25.

8 A. J. Arberry, *Tasavvuf: Müslüman Mistiklere Toplu Bakış*, çev.: İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul 2004, s. 113.

9 Annemarie Schimmel, *Ben Rüzgârım Sen Ateş Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, çev.: S. Özkan, 2. baskı, İstanbul 2000, s. 202.

10 H. Hüseyin Top, *Mevlevî Usûl ve Âdabı*, İstanbul 2001, s. 81.

Celâleddin Rumî’de ilâhî aşkla dile gelen coşkun gazeller, harekete geçen semâ raksları, dinamik bir ruhun kendiliğinden bir yansımasıdır.¹¹ Mevlânâ’nın bütün eserleri Allah’ın, sevgilinin ve aşkın sırrı etrafında daimî bir dönüştür, bir deverândır, anlatıl(a)mayı kelimelerle ifade etme çabasıdır. Rûmî’ye aşkın sırrını az da olsa anlatacak yegane çare: “Müzik ve semâ” idi.¹² Mevlânâ için yaratılış ilâhî müziğin ilk sesi ve melodisidir; zirâ ilâhi sesle hayat bulan yaratıklar, âlemin raksına katılmak için birbirini etkiler ve harekete geçirirler. Bir gazelinde Mevlânâ, “mekansızlık mekânından” semâya bir çağrı beklediğini anlatır:

Dünyadaki raksların hepsi, sadece semâvi rakşın bir koludur. Hayattaki raksların hepsi de, ruhun rakşının bir dalıdır. Sonra o Allah’ın yokluğu varlığa dönüştürdüğü “kûn”, (Ol!) sesini işitir: Bir çağrı yankılandı yoklukta: Bunun üzerine dedi ki yokluk: “Elbette! Ayağımı o ülkeye basarım, memnun, taze ve yeşil görünmek için!” Ve Allah’ın ezeli çağrısını duydu, semâ’ya geldi ve mestoldü; Yoklukta idi, şimdi varoldu...(Divan-ı Kebir)³

Mevlânâ için semâ ve müzik, Allah’ın o ilk hitâbının tekrarı şeklinde tezâhür eder veya onu akla getirir. Semâ, Allah’ın onu cennete geri getirmesi için gökyüzüne açılan bir pencere veya bir merdivendir.¹⁴ Ama kanadı olmayan bir pencere ve basamağı olmayan bir merdivendir.

Mevlânâ daha da ileri giderek musikî ve semâ’nın görünmeyen âlemde madde âlemine yolculuğunu da anlatır:

“Çok bilgili kişiler: Bu güzel sesleri, bu musikî nağmelerini göklerin dönüşünden aldık, demişlerdir. Halkın tamburlarla, musikî aletleri ile çaldıkları ve ağzları ile söyledikleri bu hoş sesler göklerin dönüşünden alınmalıdır. Biz hepimiz Adem’in cüzleri idik. Cennette o nağmeleri dinledik. Gerçi su ile topraktan yaratılmış bu ten kafesine girmek, balçığa bürünmek, ruhumuzu şüpheye düşürmüş, bizi yanıltmıştır. Fakat ne de olsa, o nağmeleri birazcık olsun hatırlıyoruz. İşte bu yüzdendir ki, semâ âşıklara gıdadır. Çünkü semâ’da kalp huzuru ve Allah’ı hissetme, sevgiliyi bulma hayalî vardır. Biz o güzel sesleri dinlerken, gönlümüzdeki hayaller kuvvetlenir, hatta hayaller o güzel seslerden, nefhalden suretlere bürünür.”¹⁵

Semâ ile ilgili çok sözler söylenmesine rağmen, onu en çok hisseden, en güzel anlatan, duyan ve duyuran Hz. Mevlânâ’dan başkası değildir:

11 Halife Abdülhakim, “Mevlânâ Celâleddin Rûmî”, *İslâm Düşüncesi Tarihi*, edit.: M. M. Şerif, İstanbul 1991, c. 3, s. 48.

12 Schimmel, *Ben Rüzgârım Sen Ateş Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, s. 197.

13 Schimmel, *age*, s. 202.

14 Schimmel, *age*, s. 202.

15 Şefik Can, *Mevlânâ Hayatı, Şahsiyet ve Fikirleri*, İstanbul 1995, s. 263.

"Semâ'nın ne olduğunu biliyor musun?" Allah'ın ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna ruhların; evet Rabbinizsin deyişlerin sesini duymak, kendinden geçmek, Rabb'ine kavuşmaktır.

Semâ'nın ne olduğunu biliyor musun? Semâ, dostun hallerini görmek, lahut perdelerinden Hak'ın sırlarını duymaktır.

Semâ'nın ne olduğunu biliyor musun? Kendindeki varlıktan geçmek, mutlak yoklukta, zevalsiz, devamlı varlık tadını tatmaktır.

Semâ'nın ne olduğunu biliyor musun? Dostun aşk vuruşları, darbeleri önünde başını top gibi yapıp, başsız, ayaksız dosta koşmaktır.

Semâ'nın ne olduğunu biliyor musun? Yakub'un derdini ve devasını bilmek, Yusuf'a kavuşma kokusunu, Yusuf'un gömleğinden koklatmaktır.

Semâ'nın ne olduğunu biliyor musun? Musa peygamberin asası gibi her an Firaun'un sihirlere yutmak, yok etmektir.

Semâ'nın ne olduğunu biliyor musun? "Benim Allah ile öyle bir vaktim vardır ki, o vakitte ne Allah'a yakın bir melek, ne de bir peygamber aramıza girer" hadisinde buyrulduğu gibi, semâ bir sırdır. İşte meleğin bile sığmadığı o yere vasitasız varmaktır.

Semâ'nın ne olduğunu biliyor musun? Semâ Şems-i Tebrizî gibi, gönül gözlerini açmak ve kıtsi nurları görmektir.¹⁶

Semâ törenlerine katılmakla birlikte Mevlânâ'nın kulağına gelen ve hoşuna giden güzel ve manalı bir ses, bir söz yahut heyecan verici bir hadise onu, semâ'nın en önemli figürü haline getiriyordu. Semâ'da yaşadığı bu tecrübeyi ve semâ'nın ne olduğunu en iyi tasvir eden yine Mevlânâ'nın kendisi olmuştur:

"Semâ bir yerde durmayan canın işidir. Tembel ile oturma, çabuk kalk, sıçra, beklemeğe gerek mi? Burada kendi düşüncene dalıp oturma, eğer yiğit isen sevgilinin bulunduğu yere git." "Semâ diri olan kişilerin canlarının rahatıdır. Bunu ancak canın canı olan bilir" (Divan-ı Kebir)¹⁷

Semâ'yı bu kadar duyan, hisseden, özümseyen ve içselleştirip yaşayan Hz. Mevlânâ, görüntü ve merasimle kayıtlı olmadığı için semâ adâp ve usûlünden sayılan mekan, zaman, ihvan şartlarını önemsemezdi. Zaman ve mekandan bağımsız, ulaştığı vecde bağlı olarak her yerde, medresede, evde, bağlarda, sokaklarda onun semâ ettiği görülmüştür.¹⁸

16 Can, age, ss. 264-265.

17 Can, age, s. 269.

18 Can, age, s. 270.

Mevlânâ, coşkun aşkını, müzik ve semâ ile anlatıyor, gösteriyordu. Müzik, aşkla dolup taşan gönlün oynaşı, semâ bu aşkın vecdi ve fiiliyata geçmiş şekliydi. Şiirse aşkın dili, gönül kandilinin yakıtıydı. Bu üç unsur, yani müzik, şiir ve semâ bir oldu mu, bir aşk çağlayanı oluyor, köpüre köpüre Mevlânâ'nın ruhundan benliğinden dökülüyor ve bu çağlayanın girdabında Mevlânâ dahi kayboluyordu. Mevlânâ'nın olduğu yerde müzik, şiir ve semâ yan yanaydı ve girift bir hale dönüşüp bir senfoni oluşturuyordu. Bu ahenkli sesler ve melodiler, bu nefesler, taassup içerisindeki softaları feveran ettiriyor, "Bu çengilik de niye? Biz bir eşek yükü kitap okuduk. Müziğin helal olduğuna dair bir tek satır bile göremedik" diyorlardı. Bu sözler, Mevlânâ'nın dilinden, sahiplerinin hak ettiği şekliyle karşılık buluyordu: "Onlar eşekçesine okumuşlar!"¹⁹

Her şeye rağmen semâ, özel ve halka açık mahfillerde hiçbir zaman eğlence ve oyun aracı olmamış, raksların en asili olarak varlığını korumuştur.²⁰ Özellikle de insanların hazlarına hitap eden ve doyumsuz iştiaklarını tatmin eden ticarî bir sektöre dönüşmemiştir.

Mevlânâ'nın semâ'ya katılımıyla ilgili malumat herkesin haberdar olacağı kadar açıktır. Mevlânâ ve semâ ile ilgili tartışmalara açıklık getirmesi düşüncesiyle bu nokta üzerinde durulması gerekmektedir. Mevzuuyla alakalı bilgilere Eflâkî'nin *Menâkıb'*ında sıklıkla rastlanılmaktadır:

"Şiddetli bir kış ortasında bir gün, zamanın Cüneyd'i Çelebi Hüsameddin'in evinde büyük bir semâ vardı. O gün Mevlânâ hazretleri bir hayli feryat etti ve sonra mübarek göğsünü açarak âşıklara yaraşır ahlar çekti."²¹

"Bir gece Muineddin Pervâne Mevlânâ için büyük bir semâ tertip edip bir çok büyük kimseleri çağırmişti. Semâ bittikten sonra büyükler sofraya oturup yemek yeyip dağıldılar. Mevlânâ hiç elini yemeye uzatmadı. Bundan Pervânâ'nın yüreğine bir ateş düştü. Mevlânâ'nın mumu karşısında pervane gibi yandı. Pervâne adamlarına mayhoş hoşaf yapıp bir çini kâse için koymalarını emretti. Pervâne kâseyi eline aldı bir kaşık olsun yemesi için Mevlânâ'ya sundu ve tekrar tekrar: "Bu helâlden yapılmıştır" dedi. Mevlânâ bundan bir kaşık alıyor ağzına kadar götürüp tekrar kâsenin içine koyuyordu..."²²

"Bir gün Mevlânâ hazretleri Tanrı'nın yarattıkları arasında halifesi olan Çelebi Hüsameddin'in bağında idi. O gün, gün doğumundan ikinci vaktine kadar büyük bir semâ oldu. Mevlânâ oturmak isterken kendini iki eliyle yukarı kaldırıp bağırды."²³

Semâ, Mevlânâ için, varlığından, benliğinden, hâsılı tüm zahirî kayıt ve takıntılardan azât olma halidir. Zira o, her ne zaman semâ'nın coşkuluğuna

19 Mehmet Önder, *Mevlânâ*, Ankara, ts. , ss. 110-111.

20 Asya, "Semâ", s. 25.

21 Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri II (Menâkıbu'l-Ârifin)*, s. 175.

22 Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri I (Menâkıbu'l-Ârifin)*, ss. 491, 546.

23 Eflâkî, *age*, s. 654.

dalsa, hakikât âleminin sâkinleri arasında, fâniliğini unutup kaybolmaktadır:

"Salihlerin kendisiyle övündüğü Hacı Mübarek Hayderî, Kutbeddin Haydar'ın itibarlı halifelerinden ve Hüdavendigâr hazretlerinin muhiplerindendi. Onu Taceddin Vezir'in Dar-uz-Zâkîr adı verilen medresesine şeyh tayin ediyorlardı. Büyük bir posta oturma töreni yapıyordu. Bütün bilginler, fakirler, emirler, ileri gelenler ve ahiler orada bulunuyorlardı. O günü Mevlânâ hazretleri çok büyük bir heyecan içinde tamamıyla semâ'a dalmıştı. Semâ'ın güzelliğinden yüce gökün bile dönerek ve bir deve gibi rakederek altüst olmasından korkuluyordu. İşte o halin şevkından o, hâlâ dönmedir."²⁴

Semâ'nın mistik işaretlerini çözemeyen ve algılayamayanların, Mevlânâ, âşıkların raksına müdahil olmalarına müspet bakmaz ve taraftar da değildir:

"Evvelâ semâ yeteneğini elde et, ondan sonra semâ yap. Nitekim ben, dün şekeri burnuma tuttum, burnum şekerden bir şey anlamadı; çünkü o anlamaya hazırlıklı değildi"²⁵

Mevlânâ'nın içinde bulunduğu semâ, nihayetinde zikirdir ve içinde Âşıkların Sultanı'na dua ve selam vardır. Maddenin içindeki hareket gibi, semâzenler de coşkun raksın girdabında yok olurlar. Ancak onlar, ötelere ötesine vâsıl olmanın sonucu olarak yaptıklarını sınırsız bir ruhsal hazla yaşamının keyfini tadarlar:

"Mevlânâ hazretleri semâ'da mest olduğu vakit kavvalleri yakalayıp rakederek ayakları ile tepinerek: "Ya Rabbi! Muhammed ve onun ailesi üzerine salat olsun" diye salavat getirir ve tekrar semâ'a başlardı."²⁶

Nitekim semâzenin ayağını bastığı yerde, zerreden hayat kaynağı fışkırır.²⁷ Âşıkların yaşadığı hal, öyle bir manevî lezzet anıdır ki, kendilerine isabet eden her türlü eza ve cefa, tıpkı ateşin hârî içindeki Hz. İbrahim'in serinliği gibi, yerini bir ruh dinginliğine terk eder. Mevlânâ'nın başından geçtiği bildirilen menkıbede olduğu gibi:

"Mevlânâ Bahâüddin-i Bahri hazretleri şöyle anlattı ki: Sonbaharın sonları ve kışın başlarında idi. Bir gün Mevlânâ hazretleri benim bostan dolabına teşrif etmişlerdi. O günlerde sular donmaya başlamıştı. Mevlânâ hazretleri elbiselerini çıkarıp havuza girdi ve orada bir hayli geçikti. Huzurum kaçtı, onun arkasından dışarı çıktım; onun havuza girip oluğun altında oturduğunu, mübarek başına suyun aktığını ve gırtlığına kadar soğuk suya gömüldüğünü gördüm. Böylece üç gün üç gece orada kaldı. Kimsenin 'Niçin ve nasıl böyle yapıyorsun' demeye cesareti yoktu. Zavallı ben, (bu hali görünce) kendimden geçtiğimden ve kalbim parça parça olduğundan feryat edip elbiselerimi yırttum ve ona: 'Aman! Bu mevsimde soğuk su zararlıdır. Mübarek vücudunuz çok zayıf

24 Eflâkî, *age*, ss. 402-403.

25 Eflâkî, *age*, s. 480

26 Eflâkî, *age*, s. 633.

27 Schimmel, *Ben Rüzgârım Sen Ateş Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, s. 203 (naklen; Rubâiyât 322 a 5).

ve nazik olduğu için, soğuşun tesir etmesinden korkuyorum' dedim. Mevlânâ: 'Soğuk, kalbi donmuş insanlara tesir eder. Tanrı erlerine değil' buyurdu ve hemen dışarı çıkıp semâ'ya başladı. Dokuz gün ve gece bir an bile durup dinlenmedi ve uyumadı. Daima sırlar ve gazeller söyledi.²⁸

Semâ ayını, Mevlânâ'da, tüm insanî ihtiyaçları, törenin nihayete ermesine kadar ertelemekte, âdeta bir oruç hali yaşatmaktaydı:

"... bir defasında yedi gün yedi gece semâ etti ve hiç yemek yemedi. Dostlar, belki Mevlânâ merhamet buyurur da bir miktar yer diye latif ve güzel bir yemek hazırladılar..."²⁹

Mevlânâ'nın katıldığı semâ'larda, bazı zamanlar Konya'nın büyükleri ve zamanın yöneticileri de katılır ve çeşitli kıymetli hediyeler takdim ederlerdi. Ancak Gönül Sultanı, sunulan değerli eşyaları, Hz. Peygamber'in bir takipçisi olarak, hemen etrafındakilere dağıtırdı. Zira her türlü mücevher ve paha biçilmez eşya, Mevlânâ için, dünyevî bir meşgaleden başka bir anlam ifade etmez:

"Yedi gün yedi gece arka arkaya semâ oldu. Şehrin büyükleri ve zamanın sultanları o kadar şükürâne ve başışlarda bulundular ki, hesaba gelmez. Hudavendigâr bunların hepsini Güyendelere, seçkin dostlara verdi."³⁰

Almadan ve kabul etmeden ziyade vermeyi ve dağıtmayı seven Mevlânâ, bu vasfının karşılığını başka âleme kalmadan görme bahtiyarlığına kavuşur. Semâ'yı, sadece basit bir rakstan ibaret görenler için, bu uygulamaların gerçekleştiği anlar/zamanlar, mekanlar ve bunların sonuçları daha bir önem kazanmaktadır:

"Ediplerin sultanı malûm konağında oturan ilimler ocağı Mevlânâ Selâhaddin-i Maletî şöyle rivayet etti ki: Bir gün Alemeddin-i Kayser büyük bir semâ tertip etmişti. Bütün emîrlar, büyükler, bilginler ve fakirler orada hazır dılar. Mevlânâ hazretleri büyük bir heyecan gösterip, üstündeki bütün elbiseleri kavallere başışlayıp çıplak oynuyordu. Derhal Alemeddin Kayser, eşi benzeri olmayan vaşak kürkü ile kaplı ve altın düğmeli kırmızı uskurlat çuhasından yapılmış bir elbise ile yünden yapılmış bir elbise ile yünden yapılmış bir mısır sarığını getirip Mevlânâ Hazretlerine giydirdi. Semâ'dan çıktıktan sonra mahallenin başından geçerken bir meyhanenin kapısından Mevlânâ'nın mübarek kulağına rebâb sesi geldi. Biraz durdu, sonra dönmeye başladı. Sevinçler gösterdi. Horoz ötümüne kadar naralar atıp bağardı. Bütün ayak takımı (runûd) dışarı çıkıp Mevlânâ'nın ayaklarına kapandılar. Mevlânâ üstündeki bütün elbiseleri bu ayak takımına verdi. Bu ayak takımının hepsinin Ermeni olduğunu söylerler. Medreseye geldiğinin ikinci günü bu ayak takımı toplanıp geldiler, tam bir doğrulukla Müslüman ve onun müridi oldular, semâ'lar tertip ettiler."³¹

28 Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri I (Menâkıbu'l-Ârifin), ss. 719-720.

29 Eflâkî, *age*, s. 720.

30 Eflâkî, *age*, s. 721.

31 Eflâkî, *age*, s. 722.

Mevlânâ Celâleddin, azınlıkta kalan bazı araştırmacıların iddia ettikleri gibi, hiçbir zaman kadınlarla birlikte semâ'da bulunmamıştır. Ancak onunla ilgili ilk dönem kaynakların bildirdiğine göre, Mevlânâ, Sultan nâibinin hanımının sadece hanımlar için düzenlediği semâ törenlerine katılmıştır. Bu ayinler, asla İslâm'ın ve peygamberi'nin getirdiklerinin sınırlarının dışına çıkacak bir hal almamıştır. Gönül mimarının, kadınların tertip ettiği bir semâ meclisine katılması, onun toplumun annelerinin ruh eğitime verdiği hassasiyeti ortaya koyar. Zira Mevlânâ'nın ne böyle bir törene ihtiyacı vardır, ne de buna ayıracak zamanı vardır. Kadınların manevî ıslahının ehemmiyeti, onu bu tür zikir meclislerine müdahil olmaya yöneltir.

Yine bu semâ törenlerinde, altın ve değerli taşların hediye edilmesi, Aşk Ustası Mevlânâ için, hiçbir kıymet taşımaz. Ancak onun için önemli olan zikir, namaz ve tesbihâttir. Yoksa semâ, hakikatte bu güzellikleri gerçekleştiren bir vasıttan başka bir anlam ifade etmez:

"Konya'nın bütün hanımları her Cuma akşamı sultanın has nâibi olan Eminüddin Mikâil hanımının huzurunda toplanırlar ve mutlaka Hüdavendigârı davet etmesi için yalvarırlardı; çünkü Mevlânâ hazretlerinin o ahiretlik hanıma karşı hadden aşırı iltifat ve yardımları vardı ve ona hanımların şeyhi (şeyh-i Havâfîn) derdi. Bu cemâat toplanınca hepsi tam bir huzur içinde Mevlânâ'nun teşrifini beklerlerdi. Mevlânâ kendisine haber verilmeksizin akşam namazından sonra, kimseyi rahatsız etmeden yalnız başına onların yanına gelir, ortalarına otururdu, kadınların hepsi o kutbun etrafında halka olurlardı ve Mevlânâ'nın üzerine pek çok gül yaprağı dökerlerdi. Sonra bu yaprakları alır, onları uğur sayarlardı. Mevlânâ hazretleri bunların arasında gül ve gül suyu içinde tere boğulur, gece yarısına kadar mânâlar ve sırlar saçmakla, nasihat etmekle meşgul olurdu. Nihayet sonunda şarkı söyleyen cariyeler, nadir tefçiler, kadın neyzenler çalmaya başlar. Mevlânâ hazretleri de semâ'ya kalkardı. O topluluk başlarını ayaklarından ve külâhı başlarından ayırt edemez bir hale gelirdi. Mevlânâ Hazretleri, bir şeycik kabul etsin ve iltifatta bulunsun diye bütün altın ve mücevherlerini o keşif sultanının ayakkabısının içine dökerlerdi. Mevlânâ bunlara hiç bakmaz ve sabah namazını onlarla kılar, hareket ederdi. Böyle bir usul ve âdet hiçbir peygamber ve velinin zamanında olmamıştır. Yalnız Tanrı elçilerinin Seyidi (yani Muhammed s.) zamanında Arap hanımları onun yanına gelir, şeriat hükümlerinin sırlarını sorup faydalanırlardı. Bu onun için helaldi ve o hazret'in hususiyetlerindendi. Bu hanımların kocaları da naiple birlikte evin dışında toplanıp sohbet ederler ve yabancıların bu sırları bilmemeleri için göz kulak olurlardı."³²

Semâ, Mevlânâ için, toplumdan uzaklaşıp sadece kendi benliğiyle baş başa kalma hali değildir. O, semâ anında bile, yine nasihat ve sohbet halkasını kesintiye uğratmaksızın devam ettirir:

"Gönül sahibi bir derviş, Mevlânâ'dan fakirliğin ne olduğunu sormak istedi. Mevlânâ derhal bulunduğu semâ içerisinde şu rubaiyi okudu:

32 Eflâkî, *age*, ss. 723-724.

'Fakirlik cevher, fakirlikten başkası arazdır, fakirlik şifa, fakirlikten başkası hastalıktır. Dünya baştan başa aldatma ve aldanmaktır. Fakirlik bu âlemden bir hazinedir ve her şeyden maksat odur.'³³

Mevlânâ, semâ'nın usûlüne uyularak yapılması hususunda hassastır. Bu anlamda büyük Veli'nin katıldığı semâ törenleri ahenk ve estetiğin birer numunesi haline dönüşür. Ayrıca şu hadise bize, Mevlânâ'nın zamanında ve onun bizzat katıldığı semâ'ya başlanılmadan önce, Kur'ân okunmasının vazgeçilmez bir uygulama olduğunu anlatmaktadır:

"Vezir Nasreddin hankahını tamamlayınca büyük bir posta oturtma töreni yaptı. Şehrin bilginleri, şeyhleri uluları toplanmıştı. Kur'ân okunduktan sonra semâ'a başlandı. Semâ'da Nasreddin vezirin, eli ve eteği, sık sık Mevlânâ Şems'e çarpıp onu rahatsız ediyordu. Onda basiret sahiplerini gözetme yoktu. Mevlânâ, son derecede kızdı ve Şemseddin'in elini tutup semâ'dan çıkardı. Ulular, ne kadar yalvardılarsa da, Mevlânâ'nın bu hareketine mani olamadılar. Semâ durduktan sonra, vezir Nasreddin'in çavuşları gelip hararetle kendisini alıp götürdüler..."³⁴

Ancak Mevlânâ'nın kendi sözleri, semâ'da kendisine çarpan veya temas edenlere sınırlendiğini aktaran Eflâkî'nin ifadelerini desteklememektedir. Bilakis büyük Veli, her yerde olduğu gibi, semâ'da da bütün insanlara karşı hoşgörülü ve geniş gönüllüdür:

"Benim bir huyum vardır ki, benden hiçbir kimsenin gönlü kırıldığını istemem. Bir takım kimseler, semâ esnasında kendilerini bana çarparlar ve yârânın bazıları da onları men ederler. O bana hoş gelmez; ve yüz defa demişimdir ki, benim için kimseye bir şey söylemeyiniz; ben ondan râzıyım, o da benden râzı."³⁵

Semâ'da, vaaz, dua, nasihat ve yakarış birbirinin içerisine girift bir halde karışıp harmanlanır. Nihayetinde bunların tümü, Hakk'a ubudiyetin birer yansımaları değil midir? Ubudiyette aşk, heyecan ve ihlas vardır. Semâ'da da aynı duygu ve lezzetler mevcuttur. Semâ meydanı, âşıkların ve gönül erbâbının meydanıdır. Bu mütevazi alanda, madde, beden ve cisim ölçülerini kaybeder. Tek kıstas ve kriter vardır ki, o da hâlis kalp ve ruh güzelliği/safiyetidir. Semâ anında, arı ve duru ruhlar, bedenlerini yitirirler. Semâhaneler, hakikat ve dinginlik atmosferine gark olurlar. Sesin, sözün ve kelamın varlığı yok olur. Zira tek irtibat makamı vardır, semâ. Yokluğu asla düşünülemeyen Varlık'tan başka bir varlık yoktur:

"Bir gün şehrin büyükleri, tam bir niyaz ile Mevlânâ hazretlerinden vâzetmesini rica ettiler. O da âleme şâmil olan kereminden ve hilminin büyüklüğünden bu ricayı kabul etti. Vazederken bir çokları kendilerinden geçti ve halis âşıklar can verdiler. O gün

33 Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri II (Menâkıbu'l-Ârifin), s. 157.

34 Eflâkî, *age*, s. 276.

35 Mevlânâ, *Fihî Mâ Fih*, s. 70.

şeyh Selâhaddin de bu mecliste hazırdu. Hadden aşırı heyecanlar gösterdi ve semâ ederek çıkıp gittiler. Bundan sonra Mevlânâ bir daha çıkmadı."³⁶

Semâ ile yapılmaması imkansız olan ibadetleri birbirinden ayırmayan Mevlânâ, Ramazan itikafının ardından, yani ruhanî ve nuranî halin aralıksız tezahür ve temaşâ edildiği anda, kulluğun bir başka doyumsuz hali olan semâ'yı ihmal etmez. Yüreği ateşin korundan harlanmış bir şekle bürünen Mevlânâ, semâ ile birlikte lisanından dökülenlere de engel olamaz:

"Mevlânâ'nın yakınlarından olan arkadaşların azizleri şöyle rivayet ettiler ki: Ramazan ayının ilk günü idi. Mevlânâ, birdenbire dostların arasında kayboldu: "Muayyen yerlerde ne kadar aradıysa da hiç kimse ondan bir haber getirmede; dostlar bölük bölük olup her tarafı aradılar, nerede olduğu bilinmedi. Hepsini atlara binmiş bu durumda karşılarında şaşakalmışlardı. Meğer Mevlânâ, medresenin bahçesinde bulunan kuyuya girmiş, Yusuf gibi orada itikafa çekilmişti. Hiç kimsenin bundan haberi yoktu. Bayram günü bütün arkadaşların matem içinde bulunduğu bir anda kuyudan çıkıp medresede salınarak yürümeye başladı. Bunu gören âşıklar bir feryat ve figan koparıp sevinç içinde kaldılar. Mevlânâ semâ etmeye başlayıp şu gazele başladı: 'Feleğin bile rüyasında görmediği o ay yine geldi. Gönlümüze su ile sönmeyen bir ateş saldı ilâh...'³⁷

Hakikatte semâ, görünen ve görünmeyen âlemlerin arasında bir bağıdır. O, her iki âlemin de neşesidir, heyecanıdır, gıdasıdır, güç ve kudretidir.

Nesrinle gülün gerdeğinde davulu boynuma astım. Bu gece tefle, dümbelek en güzel elbisemiz.

Sus, bu gece Zühre sâki oldu, kadeh sunuyor. Bizim pembe beyaz tenli sevgilimiz de kadehi aldı, çekip duruyor.

Tanrı hakkı için bu anda sûfiler, bizim rahmet dilememizden şekva geldiler de gaybleri bilen Tanrı'nın gayb huzurunda neşelendiler, bellerine gayret kemerlerini kuşandılar, sema'a girdiler.

Bir bölük halk deniz gibi köpürüyor; dalgalar gibi secde ediyor; bir bölük halk da kılıç gibi savaşıyor; bütün kederlerimizin kanını içiyor.³⁸

Varlığını, benliğini, hâsılı, dünyevî yüklerini boşaltan ve atan kişi, semâ'da varlık gösterebilir, ona dahil olabilir ve mertebe kat edebilir. Aksi taktirde, şehvet ve ihtiraslarının bendesi olanın bu meydana hissedebileceği bir vasıf yoktur. Hak erleri ve erenleri, semâ'da

Nefislerini ve ruhlarını tımar ederler ve onarırlar. Bu hale ulaşma, gönül âşıklarının ızdırabını dindirir, ruhlarını dingin bir ahvâl içinde sükûnete kavuş-

36 Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri II (Menâkıbu'l-Ârifin), s. 292.

37 Eflâkî, *age*, s. 144.

38 Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, c. 1, s. 33, bno: 260-263.

turur. Ruh mekansızlık mekanında teskin olunca, semâ meydanındaki beden, yerinde duramaz, rakseder, oynar ve çırpınır. Çünkü azâlar, hareket eder, dile gelir. Çoşan ve taşan gönül ve onu taşıyan beden hareketlerini kontrol edemez ve kendini ahenkli bir deveranın seline kaptırır. O sel ki dalgalanır, köpürür, coşkunluk sınırlarını zorlar; o anda tespihler ve zikirlerin sesi işitilmez. Zira bunları duymak için baş kulağı yetersizdir. Onları işitecek yegane şey (enstrüman) can ve gönül kulağıdır. Can şehri görmek için, can gözü ve gönül gözü gerekir:

*“Ey harîs kişi! Varlığını, benliğini kırıp yok et de, öyle sevin, oyna; oyna da, bir an önce kapanması için şehvet yarasının üstündeki pamuğu çek çıkar!
Haşk yolunun yolcuları, rakşı, oynamayı, nefis savaşı meydanında kanlara bulanarak yaparlar. Yani, onlar nefislerini yendikleri için kendilerinden geçerler de, ruhânî oyun, gönül oyunu, aşk oyunu oynarlar. Nefis zindanında kalan dünyalık âşıkları ise, nefislerinin hevâsına uyarak, sadece kendilerini göstermek için, bedenleri ile oynarlar. Bu yüzdendir ki semâ, iyi kişilerin manevî ve ruhânî oyunu, kötü kişilerin de sırf tenlerine, bedenlerine ait bir oyundan ibarettir.
Varlıklarının ellerinden yani, benliklerinden kurtulunca el çırpırlar; kendi noksanlarından, hatalarından sıyrılınca manevî bir neşe duyarlar da oynamaya başlarlar. Onların mutripleri, yani çılgınları, gönüllerinden def çalarlar. Denizler bile onların coşkunluğunu görüp dalganır, köpürür, coşar.
Ey gafil! Sen görmüyorsun ama, Haşk âşıklarının coşkunluğu yüzünden dallar üstündeki yapraklar bile el çırpmakta, oynamaktadır.
Sen yaprakların el çırpıtığını göremezsin. Onların çıkardıkları neşe seslerini, zikirlerini, tesbihlerini duyamazsın; bunları duymak için can kulağı, gönül kulağı gerek, baş kulağı değil!
Aklımı başıma al da, baş kulağını yalana, faydasız sözlere tığa; tığa da “can şehri-ni” aydınlanmış olarak gör!”³⁹*

Semâ, Mevlânâ'nın gönlünde, Şems'le bir anlam ve zenginlik kazanır. Hatta Şems'in bulunmadığı semâ, ona göre, helal bile değildir. Onsuz müzik de şeytan gibi taşlanmayı gerektirir. Şems'in olmadığı zamanlar, şiir yazmak isteyen Mevlânâ'nın eli ve dili tutulur, yüreği sıkılır ve kulaklar hikmetli sözlerden mahrum kalır. Nitekim Mevlânâ, Şems'in Şam'a gidişinden dolayı dillendirdiği şiirlerinde bunu anlatır:

39 Mevlânâ, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, çev.: Şefik Can, 4. baskı, İstanbul 2002, c. 3, 20, bno: 95-101.

"Ezelde olan, daima yaşayan, bilen, kâdir ve kayyum olan Allah'a yemin ederim ki onun nuru, aşkın mumunu alevlendirmiş ve böylelikle yüz binlerce sırlar ayân olmuştur. Onun bir emriyle bütün bu âlemler, aşklar, âşıklar, hâkimler ve mahkumlarla dolmuştur. Tebrizli Şems'in tilsimıyla acayip âleminin hazineleri saklanmıştı. Seyahate çıktığı andan itibaren bir mum gibi bütün tatlılıklardan uzak kaldık. Bütün gece mumlar gibi yandık. Baldan uzakta ve ateşle kucak kucağa idik. Güzellikten mahrum kalınca cismimiz harap oldu ve ruhumuz da o harabelerde tüneyen baykuşa döndü. Dizginini artık bu tarafa çevir. Zevk filinin hortumunu ziftle. Senin yokluğunda semâ helal olmaz. Senin olmadığın yerde mûsikîyi şeytan taşlamak gibi taşlamak lazımdır. Sensiz şiir bile yazılmıyor. Ancak senin mektubunu dinlerken beş altı gazel söyleyebilirim. Ey Şam'ın, Ermenistan'ın ve Rum'un kendisiyle iftihar ettiği Şems! Gel de bizim akşamımız senin nurunla sabaha dönsün!"⁴⁰

Evrensel benliği elde etme amacıyla, Mevlânâ, halka vaaz etmeyi terk eder ve toplumsal gruplarla ilişkisini koparır. Ancak bağını sağlamlaştırdığı bir kişi vardır, o da Şems'tir. Bu bağla birlikte, Mevlânâ, kendiliğinden gelen duygularını sanatsal vasıtalara dönüştüren anlamlı raks, şarkı ve muzığın sentezinden hasıl olan semâ'yı ortaya koymuştur.⁴¹

Bazı kimseler, büyük bir müderris olan Mevlânâ'nın kendini kaybetmiş bir insan gibi raks etmesindeki hikmeti çözemiyorlar ve hayretler içerisinde kalıyorlardı.⁴² Ancak onu bu hale getirenin, Şems'le olan muhabbet ve dostluğu olduğunu bilenlerin sayısı çok değildi.

Şems'in ortadan kaybolmasının Mevlânâ üzerindeki etkilerini, oğlu Sultan Veled, semâ'yı öne çıkararak şöyle tasvir eder:

*"Gece gündüz, semâya düştü; yeryüzündeki gök gibi dönüp durmadaydı.
Sesi, ağılayışı Arş'a ağıdı; feryadını büyük de duydu, küçük de.
Gümüşü, altını çalıp söyleyenlere vermekte, neyi varsa hepsini onlara saçıp dökmekteydi.
Bir soluk bile semâ etmeden durmamakta, gece-gündüz, bir soluk bile dinlenmemekteydi.
Bir derecede ki, neşideler söyleyenlerden hiçbiri kalmamıştı ki söylemekten dilsiz, sessiz bir hale düşmesin.
Hepsinin de söylemekten dilleri-damakları kurumuştu; hepsi de paradan puldan bezmişti.*

.....

40 Asaf Halet Efendi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul 2002, 40.

41 A. Reza Arasteh, *Aşkta ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş: Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Kişilik Çözümlemesi*, çev.: B. Demirkol, İ. Özdemir, Ankara 2000, s. 46.

42 Arasteh, *age*, s. 48.

şehri bir gürültüdür, kaplamıştı. Şehir de nedir ki? O gürültüyle zaman da dolmuştu, mekân da.

Böylesine bir kutup, böylesine bir İslâm müftüsü ki iki âlemde de onun gibi bir şeyh, bir imam yoktu;

Delicesine coşkunluklar ediyor, kimi gizli, kimi apaçık coşup köpürüyordu.

Halk, onun yüzünden şeraitten, dinden olmuş, herkes aşkıta rehin olup gitmişti.

Hâfızların hepsi, şiir okumaya başlamıştı; hepsi de çalıp çağıranlara koşuyordu.

İhtiyar, genç, herkes semâya düşmüştü; sevgi burakına binmişti.

Virtleri beyitti, gazeldi artık; bundan özge ne namazları kalmıştı, ne ibadetleri.

Yolları yordamları âşıklık olmuştu; onlarca aşktan başka her şey saçmaydı artık.⁴³

II. Semâ ve Aşk

Mevlânâ, semâ'yı doyumsuz bir aşk şarabına benzetir. İçmeye doyulmayan aşk, bunun için Mevlânâ'ya günlerce ve gecelerce semâ yaptırır:

"Semâ var da çeng yok; ..Şarap var da renk yok; ..Kadeh-kadeh üstüne yüzlerce kadeh sunulmada? Kadehi tutan nerde? Meydanda değil."⁴⁴

"O seyre dalmışım ya; sarhoşum, semâ'ya düşmüşüm. .. Fakat herkesin semâ'sı varlık-ten-benlikten temiz olamaz.

Bizim semâ'mız bakıştır-görüştür; onun semâ'sı boşuna. .. Fakat oğul, Türk, Ermeni'nin dilini bilmez ki.

İnananlar, mezarlarının içinde oynarlar, el çırparlar. .. İnanç şarabını içmişlerdir, mekânsızlık meclisinde sarhoş olmuş-gitmişlerdir.

O, senin yanındadır, önündedir şu an; fakat sen, sevgiliden bir koku alamıyorsan da göz ucuyla her yana bakıp duruyorsun."⁴⁵

Âşık, Ma'şuk'un aşkıyla, nerede olursa olsun yerinde duramaz. İster ana rahminde, isterse mezarlakta olsun. Kabirdeki kemikleri de, kemikleri henüz oluşmamış cenini de karanlıkların en kesifinde harekete geçiren bu aşktır:

"İki gözünün karanlığında lütuf âbihayâtın gizlenmiştir; o gözbebeğiyle gözleri denize çevirmiştir.

Senin lütfunu görmedikçe kimseler oynamaz; hattâ rahimdeki çocuklar bile lütfunla oynar.

43 Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, çev.: Abdülbâki Gölpınarlı, Ankara 1976, 69-70.

44 Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, VII, 169, b. 2138.

45 Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, VII, 171, b. 2163-2166.

Rahimden oynamak da nedir ki? Yoklukta oynamak da bir şey mi? Mezardaki kemikler bile nurunla rakşa girer.

Dünya perdelerinde çok oynadık, dostlar, çabuk olun, davranın o dünyadaki rakşa.

Canlar, şu kıca, şu kaba kalıplarla oynuyor, şu ağır yükü bir attılar mı seyret oyunlarını o zaman.

Doğmadan önce de ayak vurup sıçramada, rahimlerin karanlıklarında candan şükretmek için oynayıp durmadaydık.

Hepimiz de oynıya-oynıya, şu besbedava nimetlere şükretmek için tekke'den gelmiş süfileriz.⁴⁶

Ma'sûk'un huzurunda olduğunu âşıklara anlatan Mevlânâ, Hz. Eyyup'la aynı gönülleri paylaşanların da, Hz. Yusuf ve Hz. Yakup'la kalpleri beraber çarpanların da raks ve semâ'dan uzak kalamayacaklarını söyler:

"Sen de boyuna ayak vurup duruyorsun amma üzümü görmüyormusun; halbuki senin şu süfîye benzeyen canın, ayakları altında boyuna üzüm eziyor.

O hemdem, sanki bütün mihneti, bütün gamı, derdi bana veriyor; bağ, senin olursa kımin üzümünü ezebilir ki?

Eyyub'la aynı hurkayı giyinmişsin de onun için ayağını vurup duruyorsun; "vur ayağını yere" sesini kim duyarsa vefa ayağını yere vurur, oyuna girer.

Yusuf'un zemezmesinden Yakup rakşa girdi, o dudakları tatlı Yusuf da ayak vurup duruyor, ayak vurup oynuyor.

Ey canlar, madem ki o sevgilinin huzurundasınız, ayak vurun, oynayın, olur da kıutluluk ayağı ayağımıza dokunur, sizinle beraber oynamıya koyulur.⁴⁷

Semâ, aşkla, şevkle ve heyecanla yapıldığında mânâ âleminin giriş kapıları açılır. Rabb katında değer kazanır. Aksi taktirde yapılanlar, semâ yapmaktan çıkar, organların istemli hareket ve oyunlarına dönüşür:

"Bugün semâ'ımız pek canlı, pek hareketli; ya Rabbî, sen ağır-canlılığa düşmekten korku.

O sırça gönüllü, hani dün nâmertler gibi kaçıyordu ya, bak, bugün pişman olmuş, utana – utana nasıl da geliyor.⁴⁸

Canla ve gönülle katılan semâ'lar, can sahiplerini yerinden oynattığı gibi,

46 Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, I, 226, b. 105-112.

47 Mevlânâ *Dîvân-ı Kebîr*, II, 41, b. 337-341.

48 Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, II, 240, b. 1951-1952.

cansız zerrelere bile tazyike getirir. O zerrelere ki, bütün kainatı raksın içine dahil eder. Aşkın lezzetinden ve hazzından kaybolan can için, bütün âlemleri yaratan Hallâk'ı temeşâ etmek nihaî amaçtır, gayedir, hedeftir. Asıl olan zâhirî raks değildir, diyen Mevlânâ, bâtinî raksla da yetinmez. Çünkü ona göre her şey Ma'şûk içindir:

"Bil ki beden toza-toprağa benzer, cansa onu tozutan yeldir; fakat canı bildiren, gene de toza benzeyen bedenin hareketidir.

Can da bir toz sayılsa bu sefer o tozun içine bir başka can gelir, hem öylesine bir can ki sesinden, zerre-zerre bütün âlem rakşa girer.

Cihan bir tandır, orda renk-renk ekmeçler var; fakat ekmeçiyi gören, ne yapsın tandır, neylesin ekmeçi?

*Gönlün rakşı, içten de değildir, dış âlemde de değil; canım feda olsun sana, nerde olursa olsun, nerden olursa olsun okşa onu, lütfet ona."*⁴⁹

Mevlânâ, semâ'yı, ancak Şems'le birlikte düşünür. Şems'siz bir semâ onun için anlamsızdır ve amaçsızdır. Onun için Mevlânâ, Şems'i semâ bahçesinin yürüyen selvisine benzetir. Semâ, âdetâ Şems için yapılıdır. Şems'in saçtığı ışık karşısında güneş bile gölge mesabesine iner. Semâ'ya giren, iki âlemde kendini soyutlar. Semâ, sınırsız bir âlemin sınırlarını da aşar. Semâ'da, ayağı yere vurmamak, Mevlânâ'nın anladığı anlamda, Sevgili'den gayrısını ötelemektir. Aslında var olan her şey, zerrelere ve atom da kendi içinde bir devir/devarân içerisindedir. Sürekli hareket ve çırpınış halini yaşarlar. Ancak bu, evren gibi, ahenkli ve ritmik bir dönüştür ve belirli mecrada hareket eder; kaos, karmaşa ve kargaşa, semâ mahalline uğramaz. O bizatihi, aşk âleminin iksiridir. Orada her şey bir intizam ve nizâm halini yaşar:

"Gel-gel ki sen, semâ'nın canının canına cansın; gel ki semâ bahçesinin yürüyen selvisisin sen.

Gel ki senin gibisi ne gelmiştir, ne gelir; gel ki semâ'nın gözleri, senin gibisini ne görmüştür, ne görür.

Gel ki güneş kaynağı bile gölgindedir senin; semâ göğünde binlerce Zühre'n var senin.

Semâ, açık, düzgün, yüzlerce dille sana şükretmededir; semâ'nın dilinden bir iki nükteceğiz söyleyeyim bâri.

Semâ'a girdin mi iki dünyadan da dışarı çıkarırsın; semâ'nın şu âlemi, iki âlemde de dışarıdadır.

49 Mevlânâ , *Dîvân-ı Kebîr*, III, 219, b. 2042-2048.

Yedinci göğün damı, yüce bir damdır amma, semâ merdiveni bu damı da aşar, geçer, bu damdan da yücedir.

O’ndan gayri ne varsa ayağınızın altına alın, vurun ayağınızı, ezin; semâ, sizin malınız-mülkünüz, siz de semâ’ın malısınız, mülküsünüz.

Aşk, kollarımı boynuma dolarsa ne yapabilirim ben? İşte böylece, semâ ederken kucaklarım onu, bağırma basarım.

Zerrelerin kucakları güneş ışığıyla doldu mu hepsi de semâ’ın feryadı olmağsızın oyuna girer, oynamaya koyulur.

Gel ki Tebrizli Şems, şekle bürünmüş aşktır; semâ’ın ağızı aşktan açık kaldı gitti.”⁵⁰

Semâ’nın ne olduğunu sorar, Mevlânâ. Cevabını da kendisi verir. Semâ, gönlün gizli erlerinden bir selâmdır, bir duyustur, bir sesleniştir:

“Semâ nedir? Gönüldeki gizli erlerden bir selam; garip gönül, onların mektupları gelince dincelir, rahata kavuşur.

Aklın dalları-budakları, bu yelle açılır-saçılır; bu vuruşla beden genişler, ferahlar, huzura erişir.

Seher çağı can âlemi horozunun sesi duyulur; Behrâm’ın nöbet sesinden zaferler elde edilir.”⁵¹

Semâ, bir taraftan, Hz. Yakub’un Hz. Yusuf’un gömleğini derin derin ve hasretle kokladığında kalkıp sıçramasıdır. Bu sıçrama ve onun verdiği aşk ve heyecan öyle bir haldir ki; tıpkı İsrail’in sûr’u üflemesiyle, var olmuş tüm düşünen varlıkların bu sesin zevk ve nefasetiyle uyanıp sıçramasını çağırıştırır:

“Seyret de gör, şu anda binlerce gam akrebi kıvrılıp ölmüş; binlerce ferah, neşe zamanı, aramızda kadehsiz dönüp durmada.

Akrepten sokmaması için muska yazan bayram gelip çatar; zaten akrep afsununu okuyup üfüren, şerbet muskasını yazıp sunan kişiler, daima şak mahallesindedir. Her yandan bir Yakup, kararlı bir halde kalkıp sıçrar; çünkü burnuna Yusuf’un gömleğinin kokusu gelir.

Canımız “ruhumdan ruh üfürdüm ona” sırrıyla dirilmiştir; “ruh üfürdüm” deyişi, yemek, içmek olsa değer mi değer.

Madem ki bütün yaratıklar, sûrun üfürülmesiyle olacak, sûrun teranesinin zevkiyle ölümler, uykularından uyanacaklar, sıçrayıp kalkacaklar.”⁵²

50 Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, III, 225, b. 2095-2114.

51 Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, III, 261-262, b. 2481-2497.

Semâ, Sevgili ve Can içindir diyen Mevlânâ, kendisinin aslında semâ'ya düşkün olmadığını söyler. Onu semâ'nın cazibe ve çekim alanına çeken, Sevgili'dir. Yoksa Mevlânâ, salt iradesiyle semâ'nın halkasına katılmış değildir:

*"Semâ'ı kıızıştır, eşeklerin hatırını pek gözetme; çünkü sen semâ'ın canına cansın, zaman parmaklığısun, neşesisin."*⁵³

*"Ben semâ'a düşkün değilim, sen beni yoldan çıkardın; yüz binlerce hursuzun, yan-kesicinin, düzencinin bile yolunu kesersin sen."*⁵⁴

Gönlün aşk merdiveninde, Mevlânâ, Sevgili'yi hiçbir an aklından çıkar-maz. Nitekim onun için, gökler âlemindeki kozmik olaylar, semâ'nın başka bir tezahürüdür. Aşk bağında semâ bir başkadır:

"İpe benzeyen saçların yüzünden dünya halkı cana geldi; o ipe oynamaya geldi şühlar, cambazlar.

Her şühun, her cambazın gönlünde aşk, bir yıldız sanki; Ayın çevresinde oynaya oynaya, nur saça-saça geldiler.

*Bu semâ'a heves ettiler de aşk bağının ardından, selvi boylular, çınar gibi ellerini çırpa-çırpa çıkageldiler."*⁵⁵

Semâ, Sevgili'nin hayaline bir çağrıdır. O hayale dalmak için semâ'ya katıl, sırların sırrı içinde varlığını yitir. Senin dışındakiler, âtil da dursa, tembellik de etse, sen çıkar hırkanı ve sarığını deverânın halkasına müdahil ol. Hayattaki düzen ve intizamı bırak da, alçak ve gaddar dünyanın hışmından kendini kurtar. Yapacağın yegane şey, semâ içinde Ehad'den/Bir'den başkasını unutman ve hatırlamaman:

"Dostum, semâ çağı geldi, sıçra, kalk; iş-güç vakti geldi-çattı; yarış herkesle.

Binlerce başının ağırlığı yüzünden çok uyudun; şimdi uyardılar seni; kalk,

Hele a uçup duran düşünce, uç bakalım; sen de şu gezip duran kalıptan sıçra ba-kalım.

Kendine gel, sîfi, içinde bulunduğu vaktin oğludur; geçen yıldan, gelecek yıldan geç; sıçra.

Aşka ar-namus sığmaz; utanmayı, ululanmayı bırak, kalk,

Ârif hânende tembellik ediyorsa hırkanı, sarığını ver ona; sıçra.

52 Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, III, 261-262, b. 2481-2497.

53 Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, III, 261-262, b. 2481-2497.

54 Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, III, 319, b. 3110.

55 Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, IV, 330, b. 3177-3179.

*Tannı'nın buyruğunca cömertlik, kârdır, faydadır; yüzlerce kıntardan daha yeğdir
bir aşk, kâlk, sıçra.*

*Ayağının altında inciler döşeyenin aşkıyla coşup köpüren denizin dalgası gibi
kâlk, sıçra.*

*İkiye ayrılmış saç gibi seni tutar, aşağıya çekerse sen, sevgilinin kıvrık saçları gi-
bi kâlk, sıçra.*

*Sevgilinin hayalinden bir davettir, geldi; sen de hayal gibi sırlara dal da sıçra.
Düzenlere düştün, hilelere kapıldın hayli demdir; bir kere de şu gaddar âlemde
sıçra-gitsin.*

*Kâfiyeler düzmeye çok sarıldın; sus da sözsüz bir sıçra bakalım.*⁵⁶

Aşkın raksla birlikte zerrelere/atomlar, aynı hedefe doğru bir hareket içine girerler. Böylece ferdî akış mecrasından alınırlar. Güneşin çekim gücüyle şekillenmiş ve canlanmış yeni bir birliğin/tevhidin merkezi çemberinde dairevi hal-kaya müdahil olurlar. Çünkü fenomenler çelişkili görünseler de, hayat akışları farklı olarak gerçekleşir. İlahî aşk, her dâim ana merkezdedir, var edilmiş her varlık kozmik sistemin sınırlarını aşamaz ve çiğneyemez. Fakat Mevlânâ kendisini, her şeyin etrafında deveran ettiği ilâhî Mâşuk'un tecellisi olarak gördüğü Şems'in huzurunda bir zerre olarak tasavvur eder.⁵⁷ Nitekim semâ, bir sevgilin olunca anlam kazanır. Güneş olmadan zerrelere hiç rakedebilirler mi? Aksi taktirde zerrelere yalnızlaşırlar ve hareketsiz kalırlar.⁵⁸

III.Semâ ve Şems

Şems'in (ö.1247) "kayboluşu"nun Mevlânâ'ya tesirlerini müşahede eden Sultan Veled (ö.1312), bu hususta semâ'yı öne çıkarmaktadır.⁵⁹ Bu çerçevede, Şems'in Mevlânâ'yı semâ'ya teşvik ettiği sırada söylediği sözler, semâ'nın nefis ve hevânın bir vasıtası olmadığını, ehline hitap ettiğini söyleyen uyarılarla doludur:

*"Semâ ediniz. Semâ'nın halka haram olması nefis hevâsiyle meşgul olmalarındandır. Onlar semâ ettikleri zaman kendilerinde o iğrenç hal ziyadeleşir. Hak ve hakikatten gafil olarak hareket ettikleri için semâ kendilerine haram olur. Halbuki Hakk'ı isteyen ve ona âşık olanlar semâ ettikleri zaman aşkları ve manevî halleri çoğalır."*⁶⁰

56 Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, VI, 288, b. 2917-2928.

57 Schimmel, Ben Rüzgârım Sen Ateş Mevlânâ Celâleddin Rûmî, 202-203.

58 Schimmel, *age*, 202.

59 Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, 69-70.

60 Top, *Mevlevî Usûl ve Âdabı*, 82.

Şems'den önce Mevlânâ'nın semâ edip etmediğini kesin olarak tespit etmek güçtür. Ancak genel kanaat, Mevlânâ'nın Şems'den önce semâ etmediği, etse bile semâ'ya meyletmediği yönündedir⁶¹

İnsanlarla ilişkisini kesen Rûmî, buna karşın Şems ile bağlarını güçlendirdi. Sonradan, kendiliğinden gelen duygularını sanatsal vasıtalarla dönüştüren anlamlı raks, şarkı ve musikîden oluşan semâ'yı Mevlevî yolunun bir sembolü haline getirdi.⁶²

Bu anlamda Mevlânâ yolunun en gözde özelliklerinden biri olan semâ, bütün kainatı kucaklayan kutsal bir âyin ve zikiridir. Mevlânâ'dan sonra, oğlu Sultan Veled, semâ'nın usûl ve kaidelerini belirleyip belli bir düzene koymuş ve kurumsallaştırmıştır. O, bu hususu *Maarif* te, "*Babamın verdiği dersler ne de olsa bâtnî ve çok girift idi. Ben onları geniş halk kesimleri için açıklamaya çalıştım*" sözleriyle anlatır.⁶³

Semâ, Mevlânâ'ya göre, "*ilâhî vuslata erişmek için*" bir yoldur. Bu vuslat yolunun zevkini alan âşık, zaman ve mekan gibi maddî engelleri aşar. Mevlânâ'nın, "*semâ ederken, ne neyden haberimiz olur, ne teften...*" dediği gibi, âşığın cezbe ve vecd hali, onu, o anda dünya meşakkatlerinden arındırır. Bu hal, bir süre devam ettikten sonra, yerini yavaş yavaş sükûna terk eder. Allah'ın mutlak cemaline ve celaline şükreder: "*Artık öyle bir makama ulaşmıştır ki, orada ne zikir, ne zikreden, ne de zikredilen vardır*". Bunun için Mevlânâ, "*semâ, âşıkların gıdasıdır. Çünkü onda cânân'a vuslatın hayali vardır*" demektedir. Şems-i Tebrizî: "*Hakk'ı isteyen ve O'na âşık olanlar, semâ ettikleri zaman, âşkları ve manevî halleri çoğalır*" diyerek, Mevlânâ'yı daima semâ'ya yönlendirmiştir.⁶⁴

Buna karşı kendisinden habersiz ayrılan Şems'e Mevlânâ şu haberi gönderir:

Ey tez giden seher yeli, var git, Tebrizli Şems'e de ki: Hallerini söyle bana, benimle raksa gir, benimle oynama.⁶⁵ Tebrizli Şems, bir kerecik gönül mushafına bakarsa o mushafın üstünü, esresi, ötresi de raksa girer, senin cezman (niyetin) de.⁶⁶

Semâ'ya katılan gerçek âşıkların hallerinin ve makamlarının zenginleştiğini söyleyen Şems, "*semâ ne yapar?*" diye sorar. İşte bu noktada Şems, dünyevî

61 Top, *age*, 83.

62 Arasteh, *Aşkta ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş: Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin Kişilik Çözümlemesi*, 46.

63 Meyerovitch, *İslâm'ın Gülleryüzü*, 69.

64 Önder, *Mevlânâ*, 112.

65 Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, I, 172, b. 1619.

66 Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, I, 178, b. 1688.

semâ'nun âfet ve tehlikelerine dikkat çekerek soruyu kendisi cevaplar:

“Cisimle ilgili olan semâ yiyip içmektir. Onun azığı nefis ile olur, hep yenecek şeylerden ibarettir.”⁶⁷

Şu halde Mevlânâ ve Şems'in gönül dünyasında semâ, âşıkı halk içinde Hakk'a/Sevgili'ye ulaştırın ve O'nda Vahdet'i buldurup, Tevhid'i yaşatan bir deverândır. O Sevgili'ye ulaşmayı arzu eden ve O'na iştihak duymanı, maddî kayıt ve takıntılardan azâd edip, Tevhid girdabında kaybettiren/yok ettiren bir yakarıştır, bir çırpınıştır.

Semâ'ya gösterilen tepkiler çerçevesinde Şems, *Makâlât*'nda semâ'yı yasaklayan halifenin başından geçen bir menkıbeyi şöyle anlatır:

“Halife, semâyı yasak etti. Bu yasak dervişin içinde bir düğüm oldu. Hastalandı; onu çok uzman bir hekime götürdüler; nabzını tuttu ondaki hastalığın sebeplerini araştırdı. Okuduğu ve bildiği hastalıklardan hiç birine benzemiyordu; onda hiçbir şey göremedi. Derviş öldü, doktor dervişin mezarını açtı, göğsünü yarıdı, içindeki sert düğümü dışarı çıkardı; tıpkı akik taşı gibi olmuştu. Hekim bu akiki, yoksul bir zamanında satmıştı. Elden ele dolaştıktan sonra Halifeye kadar dayandı. Halife bunu yüzük taşı yaptırdı. Bir gün bir semâ aleminde aşağı bakarken elbisesinin kan içinde kaldığını gördü. Kendini yokladı, hiçbir tarafında bir yara izi göremedi. Elini yüzüğüne götürdü, yüzüğün kaşığı eriyip akmıştı. Bunu satanları aradılar, birer birer hekime kadar dayandı. Hekim de geçen hikayeyi anlattı.”

Şems-i Tebrizî, menkıbeyi naklettikten sonra, semâ ne yapar? diye bir soru yöneltir ve buna şöyle cevap verir:

“Semâ ne yapar? Cisimle ilgili olan semâ yiyip içmektir. Onun azığı nefis ile olur, hep yenecek şeylerden ibarettir. Nasıl ki, “Kafirler yerler ve faydalanırlar tıpkı hayvanların yiyip içmeleri gibi” (Muhammed, 12) buyrulmuştur.”⁶⁸

Semâ töreninde, maddî tüm takıntılardan soyutlananları kendi yakını kabul eden Şems, semâzenlerin hırkalarını çıkarmalarını bununla sembolize eder:

“Bizim yakınımız, semâ vaktinde hırkasını atan ve bir daha dönmeyen adamdır. O hırka, her ne kadar bin cevher değerinde olsa bile, o semâda ve o halde aldanmış bulunsa bile, bir kere ben o zevkin o hırkaya değdiğini sandım ve vermiş bulundum.”⁶⁹

Sonuç

Celâleddin Rumî'de ilâhî aşkla dile gelen coşkun gazeller, harekete geçen semâ raksları, dinamik bir ruhun kendiliğinden bir yansımasıdır. Mevlânâ'yı vecde ulaştırın, bu âlemden alıp ötelere ötesi âleme götüren semâ'dır.

67 Şems-i Tebrizî, *Makâlât (Konuşmalar) I*, çev.: M. Nuri Gencosman, İstanbul 1974, 45-46.

68 Şems-i Tebrizî, *age*, 45-46.

69 Şems-i Tebrizî, *age*, 74.

Mevlânâ, coşkun aşkını, müzik ve semâ ile anlatır. Müzik, aşkla dolup taşan gönlün oynaşı, semâ bu aşkın vecdi ve fiiliyata geçmiş şeklidir. Şirse aşkın dili, gönül kandilinin yakıtıdır. Aynı zamanda, semâ, bütün kainatı kucaklayan kutsal bir âyin ve zikirdir.

Dolayısıyla semâ danstan da öte bir şey, bir tür kulluktur, yakarıştır. Onda mûsikî, raks ve zikir mükemmel bir şekilde harmanlanmıştır.

Mûsikînin coşkusu, semâ'yı aşk ve vecde ulaştırır, gönüllerden kelimelere dökülen zikrullah kapalı sırlı kapıları açar, akan ilâhî feyz çoşar, taşar, yanar, yakar; bütün cemâllerin bulunduğu yerin manevî burçlarından yükselen görülmez, basamaksız merdivenlerle semâlara yükselen âşık, mekansızlık âleminin güzelliklerinden kaybolur ve orada semâ'ya devam eder.

Semâ olayını mûsikî ile birlikte ele almak gerekir. Zirâ semâ, mûsikî ile birlikte icra edilir ve mûsikî, semânın ayrılmaz bir parçasıdır.

Semâ, öyle bir aşklar meclisidir ki orada şiir ve söz, gerçek manayı ve ebedî sırrı ifade gücünde değildir.

Semâ'nın hikmeti "küçük âlem" denilen insanla sınırlandırılmayacak kadar geniş ve kapsamlıdır. Bu zikir ve tefekkür halesi/şulesi aynı zamanda "büyük insan" denilen kainatı da simgelemektedir.

Semâ, Mevlânâ için, toplumdan uzaklaşıp sadece kendi benliğiyle baş başa kalma hali değildir. Semâ'da, vaaz, dua, nasihat ve yakarış birbirinin içerisine girift bir halde karışıp harmanlanır. Nihayetinde bunların tümü, Hakk'a ubudiyetin birer yansımalarıdır. Ubudiyette aşk, heyecan ve ihlas vardır. Semâ'da da aynı duygu ve lezzetler mevcuttur. Semâ meydanı, âşıkların ve gönül erbâbının meydanıdır. Bu mütevazi alanda, madde, beden ve cisim ölçülerini kaybeder. Tek kıtas ve kriter vardır ki, o da hâlis kalp ve ruh güzelliği/safiyetidir.

Hakikatte semâ, görünen ve görünmeyen âlemlerin arasında bir bağıdır. O, her iki âlemin de neşesidir, heyecanıdır, gıdasıdır, güç ve kudretidir.

Varlığını, benliğini, hâsılı, dünyevî yüklerini boşaltan ve atan kişi, semâ'da varlık gösterebilir, ona dahil olabilir ve merteye kat edebilir. Aksi taktirde, şehvet ve ihtiraslarının bendesi olanın bu meydanda hissettirebileceği bir vasıf yoktur. Hak erleri ve erenleri, semâ'da nefislerini ve ruhlarını tımar ederler ve onarırlar. Bu hale ulaşma, gönül âşıklarının ızdırabını dindirir, ruhlarını dingin bir ahvâl içinde sükunete kavuşturur.

Semâ, Mevlânâ'nın gönlünde, Şems'le bir anlam ve zenginlik kazanır. Hatta Şems'in bulunmadığı semâ, ona göre, helal bile değildir. Mevlânâ, semâ'yı, ancak Şems'le birlikte düşünür. Şems'siz bir semâ onun için anlamsızdır ve

amaçsızdır. Semâ, Sevgili ve Can içindir. Mevlânâ’yı, semâ’nun cazibe ve çekim alanına çeken, Sevgili’dir.

Semâ, aşkla, şevkle ve heyecanla yapıldığında mânâ âleminin giriş kapıları açılır. Rabb katında değer kazanır. Canla ve gönülle katılınan semâ’lar, can sahiplerini yerinden oynattığı gibi, cansız zerrelere bile tazyike getirir. O zerreler ki, bütün kainatı raksın içine dahil eder. Aşkın lezzetinden ve hazzından kaybolan can için, bütün âlemleri yaratan Hallâk’ı temaşa etmek nihaî amaçtır, gayedir, hedeftir.

Hakikî semâ eri, zikir meclisinde sarhoş olandır. Bütün benliğinden sıyrılamayanın semâ’da yeri yoktur. Semâ, ruhanî ve nuranî bir zevk halinin tasviridir. Semâ coşkunluğunu yaşayan sûfi, sarhoş olmaya ve görünmeyen âlemin kapılarını aralamaya ve üzerine kapanan perdeleri açmaya namzettir.

Vuslat, semâ için var olmanın anlamını aksettirir. Sevgili, gönüllerdeki aşka talip ve bunun sonucunda buluşmaya aday ise, aradığını semâ’nın halkasında bulacaktır.

Mevlânâ’nın ortaya koyduğu bütün külliyât, Allah’ın, sevgilinin ve aşkın çevresindeki daimî bir deverandır; ifade edilemeyi sözle ifade etme çabasıdır. Mevlânâ, kelimelerin içindekilerini anlatmak için yetersiz olduklarının farkındaydı. Onun için bu barikatı aşacak bir vasıtanın varlığı gerekiyordu ki, bu da semâ ve müzik olmuştur.

Semâ, madde denizinden çıkıp, vecde gelerek mutlak fânilik içinde, sonsuz âlemin zevkine ulaşmaktır. Semâ’da Sevgili’ye kavuşmanın doyumsuz hayalleri vardır. Bu vuslatın anlatılamaz zevkini tadan âşık, artık zaman ve mekânın fizikî şartlarına bağlı değildir. İşte bu Allah aşkıyla oluşan cezbe hali “ikiz ruhlar” olan Mevlânâ ve Şems’i kendi varlıklarından koparmış, görünmeyen âlemin sonsuzluğuna daldırmıştır.

Mevlânâ ve Şems’in gönül dünyasında semâ, âşıkı halk içinde Hakk’a/Sevgili’ye ulaştırın ve O’nda Vahdet’i buldurup, Tevhid’i yaşatan bir deverandır. O Sevgili’ye ulaşmayı arzu eden ve O’na iştihak duymanı, maddî kayıt ve takıntılardan azâd edip, Tevhid girdabında kaybettiren/yok ettiren bir yakarıştır, bir çırpınıştır.